

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Харків 2023

<i>Морохія О. В.</i> Особливості образного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.....	471
<i>Москаленко Ю. Є.</i> Дидактичні ігри як засіб формування вимовної сторони мовлення у дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням.....	474
<i>Міхальова А.І.</i> Використання засобів ІКТ у роботі учителя-логопеда з дітьми з порушеннями мовлення.....	478
<i>Мішенкова В.В.</i> Соціокультурна реабілітація дітей з особливими потребами.....	481
<i>Нікончук Д.С.</i> Ерготерапія у відновленні здоров'я дітей з особливими освітніми потребами.....	485
<i>Обрізанова А.О.</i> Дидактичні ігри як спосіб формування пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку з затримкою психічного розвитку.....	488
<i>Онуферко Ю.І.</i> Організаційна культура інклюзивного закладу загальної середньої освіти.....	491
<i>Оселедченко М.А.</i> Теоретико-методичні аспекти формування часово-просторових уявлень у дітей з інтелектуальними порушеннями старшого дошкільного віку.....	495
<i>Пасікун А.В.</i> Значення міжособистісних відносин у житті дітей з нормальним розвитком.....	499
<i>Петрушко Ю.В.</i> Використання дидактичної гри у процесі корекції загального недорозвитку мовлення у дітей молодшого дошкільного віку...	501
<i>Пінчук С.І.</i> Ігрові технології як засіб розвитку мовлення дітей з особливими потребами.....	504
<i>Плугатарьова Д.І.</i> Розвиток пізнавальної діяльності дітей молодшого шкільного віку із інтелектуальними порушеннями засобами казкотерапії...	509
<i>Плющакова І.Г.</i> Специфіка взаємодії батьків з дітьми дошкільного віку із порушеннями мовленнєвого розвитку.....	513
<i>Прогляда Д.А.</i> Інформаційні технології як засіб корекції мовлення у дітей молодшого шкільного віку з дизартрією.....	516
<i>Присяник О.П.</i> Особливості використання дидактичних ігор та ігрових вправ у корекції порушень письма в дітей молодшого шкільного віку.....	517
<i>Рішко В.В.</i> Розвиток навичок самообслуговування у старших дошкільників з затримкою психічного розвитку.....	521
<i>Савченко Д.Р., Савченко Т.Р.</i> Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.....	525
<i>Семененко-Кожух Ю.В.</i> Дистанційна логопедична діагностика мовлення пацієнтів з афазією.....	530
<i>Семотюк Г.Ю.</i> Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.....	534
<i>Сіліч С.М.</i> Особливості сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.....	539
<i>Сільчук М.С.</i> Характеристика ігрових прийомів у роботі з дітьми із	

них необхідних освітніх та життєво необхідних компетентностей. Мета організаційної культури інклюзивних ЗЗСО полягає в забезпеченні злагодженої взаємодіяльності адміністрації закладу, працівників школи, учнів, батьків здобувачів освіти з ООП.

Література

1. Удич З.І. Ресурсний аспект закладу загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання. Актуальні проблеми управління закладами освіти в контексті стратегії модернізації освітньої галузі : колективна монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 83-96. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/17178> (дата звернення: 22.02.2023).
2. Інклюзивне навчання. Статистичні дані. 2017-2022 рр. *Сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani> (дата звернення: 23.02.2023).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення № 2806-IX від 01.12.2022. *Сайт: Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 23.02.2023).

Оселедченко Марина

магістрант спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Науменко Н.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЧАСОВО-ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

На сучасному етапі розвитку спеціальної педагогіки актуальною є розробка науково обґрунтованих методів корекції пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку з інтелектуальною недостатністю. Аналіз проведених у статті досліджень показує, що діти з порушеннями розумового розвитку в дошкільному та шкільному віці недостатньо володіють поняттями та просторовими навичками.

Оскільки розвиток просторового орієнтування сприяє успішному засвоєнню шкільних знань і безпосередньо пов'язаний із повсякденним життям і діяльністю дитини, ця проблема є важливою для забезпечення навчання старшокласників.

Ефективність навчання і виховання дітей з інтелектуальною недостатністю багато в чому залежить від ранньої корекції їх психічної діяльності та особистості в цілому. Формування просторової орієнтації у дошкільників має велике значення для оволодіння різними видами діяльності.

Просторова орієнтація у дітей з інтелектуальною недостатністю, у зв'язку з тим, що це складний процес, залежний від зв'язків між аналізаторами, має несприятливі нейрофізіологічні умови для розвитку.

Недорозвиненість просторового орієнтування у дітей з інтелектуальною недостатністю помітна вже на ранніх етапах розвитку.

Дослідження показують, що у дітей з порушеннями інтелекту ступінь оволодіння просторовими уявленнями недостатньо сформована навіть у старших дошкільників. Діти недостатньо володіють просторовою термінологією, мають нечіткі уявлення про орієнтування в просторі, не можуть використовувати вже набуті знання в практичному досвіді без допомоги дорослого.

Зміст навчання в спеціальній школі полягає в набутті дітьми з вадами розумового розвитку знань і практичних умінь, які потребують відповідного рівня освіти.

У результаті аналізу навчальних програм першого класу спеціальної школи з математики, української мови, мистецтва, підготовки до праці, фізичної культури, ритмічного виховання ми визначили, яким обсягом знань і вмінь мають володіти діти: знати напрямки «ліворуч», «праворуч», «перед» назад»; орієнтуватися на площині аркуша, називати верхню, нижню, вказувати праву і ліву сторони; вміти ділити аркуш паперу на дві рівні частини (за око), знаходити середину; правильно розташовувати матеріал для роботи на робочій поверхні; з'єднувати точки, встановлені вчителем на аркуші паперу; проводити від руки лінії в різних напрямках; розуміти словесну інструкцію типу «перед собою», «позаду», «на рівні голови», «на рівні талії», «на рівні ніг» тощо.

Для успішного засвоєння даного навчального матеріалу у дітей необхідно сформулювати: поняття про просторові характеристики предметів (форму, розмір), орієнтування в напрямках простору, поняття про просторові співвідношення предметів.

З практики спеціальних навчальних закладів і спеціальної літератури відомі факти, які свідчать про недорозвинення у багатьох дітей-олігофренів, які приходять до школи, здатності пересуватися в навколишньому просторі. Це проявляється на самому початку навчання, значно ускладнюючи навчальну діяльність.

Відсутність практичних навичок орієнтування в просторі спостерігається при виконанні навіть найпростіших завдань, що вимагають орієнтування на обмеженій площині: на поверхні парти, столу, у просторі аркуша паперу.

Зокрема, Ю. Гулько [1] вважає, що вони підтверджують тезу про те, що розвиток просторового орієнтування у дітей дошкільного віку з порушенням інтелекту відбувається за тими ж закономірностями, що й у дітей з нормальним інтелектом, але у дітей з порушенням інтелекту цей розвиток є специфічним і значно повільнішим.

Автор звертає увагу на сензитивність дошкільного віку до розвитку просторових уявлень і понять і зазначає, що для цього потрібне спеціальне цілеспрямоване навчання, оскільки формування просторових уявлень і уявлень дошкільників з інтелектуальною недостатністю впливає на розвиток просторово-побутового сприйняття.

Спираючись на роботи з просторового орієнтування Л. Михайлової, Л. Шульги [5], слід запровадити певну систему збагачення та розширення

сенсорного досвіду дітей, зокрема їх активних дій та розвитку мовлення. Провідна роль у формуванні просторового орієнтування належить дорослим, оскільки з їх допомогою діти з порушеннями інтелекту вчаться використовувати отримані уявлення в різних життєвих ситуаціях і переносити їх на просторове орієнтування.

Особливості формування просторових уявлень у дітей з інтелектуальною недостатністю старшого дошкільного віку досліджували М. Порошенко [6] та О. Чеботарьова, Г. Блех, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С. Трикоз. [7].

Дослідження К. Чеботарьової [7] показують, що вивчення особливостей просторових уявлень у дітей-олігофренів старшого дошкільного віку дозволяє визначити ефективні шляхи розвитку цих уявлень і підготувати дітей до навчання в спеціальній школі.

Чеботарьова К. [7] стверджує, що формування просторових образів пов'язане із загальним розвитком пізнавальної діяльності, і чим краще розвинена і тісніше пов'язана з практикою пізнавальною діяльністю, тим краще розвинені у дітей просторові образи; що дітям легше зрозуміти просторові відносини між собою та предметами, ніж між предметами окремо. Правильне вживання просторових прикметників, прислівників і прийменників у мові дітей з інтелектуальною недостатністю знаходиться нижче рівня розуміння їх значення. Цим пояснюється затримка між активним і пасивним мовленням.

Поспішність у введенні просторової термінології на ранньому етапі, коли дитина ще не усвідомлює свого практичного досвіду, призводить до того, що слово засвоюється формально і не стає засобом виконання дій.

М. Порошенко [6] визначила значення дидактичного принципу корекційно-розвивального впливу на формування просторового орієнтування та розробила оригінальні форми та методичні прийоми розвитку просторових образів, які сприяють позитивним змінам у структурі розумової діяльності дітей з інтелектуальною недостатністю.

Результати досліджень Ю.В. Гулько [1], який досліджував розвиток просторової орієнтації в учнів спеціальної школи, показав, що у дітей з інтелектуальною недостатністю формування просторових уявлень проходить важко і значно повільніше, ніж у нормально розвинених дітей.

Дані, отримані Ю. Гулько [1] вказують на те, що учням більше знайомі ті знаки та просторові відношення, які частіше використовуються в повсякденному житті. Автор вважає, що дітям з порушеннями інтелекту важче сприймати і відтворювати просторові співвідношення предметів, ніж їх просторові особливості.

Недостатня усвідомленість сприйняття призводить до того, що зв'язок між предметами усвідомлюється не до кінця, а іноді й неправильно. При актуалізації знань про просторові відношення, особливо при зоровому відтворенні, вони також передаються неповно або неправильно. Конкретизація просторових ознак і відношень, на думку автора, дуже складна для учнів, вона може бути здійснена лише на основі досвіду, набутого в практичній діяльності.

Як зазначає А. Мельник [2], уміння дітей орієнтуватися в завданні залежить від ступеня розвитку їх мовлення.

На їхніх малюнках композиція часто порушена (Машкіна Л. [4]), зображення може бути сильно зміщене вгору, вниз, вправо, вліво, може збільшуватися або зменшуватися без збереження розмірів аркуша, відстань між об'єктами не відповідає дійсності.

Для подолання цих труднощів, як зазначає І. Товкач [8], слід використовувати графічні вправи. Графічні завдання мають багато переваг у навчанні орієнтації сторінки. По-перше, вони забезпечують узгоджені результати, які дозволяють порівняльний аналіз; по-друге, вони дозволяють дітям побачити і виправити свої помилки, які найчастіше викликані нерозвиненістю графічних навичок: поганою координацією рук і очей, недостатньою різноманітністю самої графічної дії (тиск олівця, недостатнє усвідомлення важливості дій).

Вивченням просторової орієнтації дітей з інтелектуальною недостатністю займалися також деякі психологи (О. Чеботарьова, Г. Блех, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С. Трикоз). Зокрема, вони помітили, що одним з найпоширеніших дефектів є просторове орієнтування, вказали на специфічний недорозвиток здатності пересуватися в навколишньому просторі та звернули увагу на зв'язок цього недорозвинення зі ступенем інтелектуального недорозвинення дитини.

Аналіз літератури показує, що процесу засвоєння шкільного матеріалу сприятиме своєчасна корекційна робота, метою якої є формування просторової орієнтації у дітей дошкільного віку з інтелектуальною недостатністю.

Орієнтація в просторі та структура сприйняття, як зазначає Є. Удовенко [9] простору, виражають загальні властивості та особливості розвитку дитини, тому визначення рівня та особливостей цієї орієнтації є одним із об'єктивних показників діагностики психічний розвиток дитини. Тому однією з умов успішного навчання дітей з порушеннями інтелекту в школі є наявність достатнього рівня розвитку просторового орієнтування.

Сприйняття простору дає дитині можливість орієнтуватися в навколишньому середовищі, дає об'єктивне і правильне уявлення про нього. Просторова характеристика об'єктів і явищ, напрямок у просторі, просторові відношення об'єктів необхідні для опису багатьох явищ і подій навколишнього середовища.

Література

1. Гулько Ю. А. Особливості розумової діяльності дошкільників в ситуаціях інформаційної невизначеності. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. С. 84-93.
2. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2020р., 496с.
3. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.

4. Машкіна Л. Формування фахової компетентності майбутніх вихователів дітей дошкільного віку в освітньому процесі закладів вищої освіти. Молодь і ринок, 2019. № 2 (168). С. 80-84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2019_1_18.
5. Михайлова Л. М., Шульга Л. М. Технологія розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10/109.pdf>
6. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
7. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник. авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С.Трикоз. За заг. ред. О. Чеботарьової К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154с.
8. Товкач І. Є. Майбутнім педагогам про індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників в мовленнєвій діяльності. Молодий вчений: науковий журнал, 2017. № 3.2 (43.2), березень. С. 71-75
9. Удовенко Е. О. Філософсько-психологічні аспекти розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Молодий вчений: науковий журнал, 2018. № 8.1 (60.1), серпень. С. 99-103.

Пасікун А.В.

магістрант кафедри здоров'я людини,
реабілітології та спеціальної психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Дрожик Л. В.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

ЗНАЧЕННЯ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН У ЖИТТІ ДІТЕЙ З НОРМАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

Як показують нові реалії сьогодення, запорукою успішності є наявність у людини комунікативних вмінь. Адже саме при взаємодії з іншими в соціумі у людини формується стійка позиція, самооцінка та моральні цінності. У сучасній психології фігурує безліч думок щодо місця міжособистісних стосунків у життєдіяльності людей. Особистість розглядається у взаємозв'язку з іншими представниками певної соціальної групи, до якої вона належить, і саме в людських стосунках виявляється глибинний зміст людського «Я», яке неповторними барвами «вплітається в канву об'єктивних суспільних відносин, дозволяючи виділити особливий їх рівень – міжособистісні стосунки, які ґрунтуються на основі певних чуттів людини, що виникають у неї з приводу іншої людини, її поведінки, діяльності, позиції в суспільстві» [1].

У науковій літературі міжособистісні стосунки тлумачать як: безпосередні зв'язки й відносини, що складаються в реальному житті між живими індивідами, які мислять і відчують. Іншими словами – це емпіричні стосунки реальних людей у їхньому реальному спілкуванні [2].